

Arne Kommisrud, Stat, Nasjon, Imperium.

Habsburgmonarkiet, Tsar-Russland

og Sovjetunionen. Et historisk-sociologisk

perspektiv, Oslo: Spartacus

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/po/po_0028-PDF/po_0028_92746.pdf

pdf genereret den : 24-1-2006

kommentere bogens afsluttende kapitel.

Forhandlingsteori(er) er ret populær(e) i Sverige, ikke mindst i Lund, hvis forskere i de seneste år har udgivet en række væsentlige bøger. Lewins nye bog kan på sin vis betragtes som et bidrag fra Uppsala til den litteratur, der findes på det forhandlingsteoretiske område. Som det vil være fremgået, må der i hvert fald en form for ikke-klassisk teori om parlamentarisme til for at muliggøre en forståelse af den parlamentariske praksis i Sverige. På det empiriske plan holder den klassiske teori (naturligvis) ikke. Men Lewin ønsker som antydnet også at inddrage den normative dimension i drøftelsen. Det er jo ikke sikkert, at den eksisterende er den bedste af alle verdener.

I bogens fjerde og sidste kapitel diskuterer Lewin konsekvenserne af forskellige måder, hvorpå der vælges og vrages regeringer. Diskussionen føres under de to overskrifter: „Værdet av opposition“ og „Værdet av samarbejde“. Under den første overskrift, der knytter sig til den klassiske teori, erklærer Lewin sig enig i, at det har en selvstændig værdi, at en regering kan holdes til regnskab over for vælgerne. Han synes også at være enig i, at flertalsvalg (formentlig med to dominerende partier til følge) giver de bedste muligheder for en sådan kontrol med det regerende parti. Men han finder det ingenlunde sikkert, at et sådant system også fremmer den demokratiske legitimitet. En ændring af valgsystemet kunne have betydelige skadevirkninger.

Under den anden overskrift, der knytter sig til forhandlingsteorien, fremhæves modsætningsvis, at forholdstalsvalg og parlamentarisk repræsentativitet fremmer legitimiteten. Etpartiregeringer og store koalitioner i sådanne systemer kan også føre en effektiv økonomisk politik, hvilket en „lille regering“ derimod ikke kan.

Normativt betragtet synes dette at implicere, at „små“ regeringer for så vidt ikke bør dannes.

Med visse forbehold fremtræder billedet af svensk politik på denne baggrund i ganske lyse farver. Af bogens sidste sider fremgår dog, at der kan være problemer i, at oppositionspartier ikke blot kritiserer og opponerer, men tillige i høj grad samarbejder med regeringen: „Om alla samarbetar för det i och för sig angelägna syftet att förbättra landets finanser - vem bär då egentligen ansvaret?“ (p. 199). Den klassiske teoris krav om ansvarlighed og holden til regnskab har, antydes det i bogens sidste sætning, fået fornyet styrke og aktualitet (for Sverige) på grund af EUs forhandlings- og beslutningsprocesser, der har drevet forhandlinger uden reelle muligheder for „ansvarsutkrævende“ fra vælgerens side til yderligheder.

Erik Damgaard
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Arne Kommisrud, *Stat, Nasjon, Imperium. Habsburgmonarkiet, Tsar-Russland og Sovjetunionen. Et historisk-sociologisk perspektiv*, Oslo: Spartacus Forlag, 1996, 384 s., NOK 248,00.

På side 341 konkluderer Arne Kommisrud, at det ikke var nationale modsætninger, der sprængte Sovjetunionen, men at det tværtimod var det politiske systems kollaps på grund af perestrojka- og glasnost-politikken, som udløste de nationale spændinger. Disse spændinger ser Kommisrud som fremkaldt af den topstyrede moderniseringsproces, der var det centrale indhold i den sovjetiske udviklingsmodel. Under Stalin medførte den stærke politi-

kommentere bogens afsluttende kapitel.

Forhandlingsteori(er) er ret populær(e) i Sverige, ikke mindst i Lund, hvis forskere i de seneste år har udgivet en række væsentlige bøger. Lewins nye bog kan på sin vis betragtes som et bidrag fra Uppsala til den litteratur, der findes på det forhandlingsteoretiske område. Som det vil være fremgået, må der i hvert fald en form for ikke-klassisk teori om parlamentarisme til for at muliggøre en forståelse af den parlamentariske praksis i Sverige. På det empiriske plan holder den klassiske teori (naturligvis) ikke. Men Lewin ønsker som antydnet også at inddrage den normative dimension i drøftelsen. Det er jo ikke sikkert, at den eksisterende er den bedste af alle verdener.

I bogens fjerde og sidste kapitel diskuterer Lewin konsekvenserne af forskellige måder, hvorpå der vælges og vrages regeringer. Diskussionen føres under de to overskrifter: „Værdet av opposition“ og „Værdet av samarbejde“. Under den første overskrift, der knytter sig til den klassiske teori, erklærer Lewin sig enig i, at det har en selvstændig værdi, at en regering kan holdes til regnskab over for vælgerne. Han synes også at være enig i, at flertalsvalg (formentlig med to dominerende partier til følge) giver de bedste muligheder for en sådan kontrol med det regerende parti. Men han finder det ingenlunde sikkert, at et sådant system også fremmer den demokratiske legitimitet. En ændring af valgsystemet kunne have betydelige skadevirkninger.

Under den anden overskrift, der knytter sig til forhandlingsteorien, fremhæves modsætningsvis, at forholdstalsvalg og parlamentarisk repræsentativitet fremmer legitimiteten. Etpartiregeringer og store koalitioner i sådanne systemer kan også føre en effektiv økonomisk politik, hvilket en „lille regering“ derimod ikke kan.

Normativt betragtet synes dette at implicere, at „små“ regeringer for så vidt ikke bør dannes.

Med visse forbehold fremtræder billedet af svensk politik på denne baggrund i ganske lyse farver. Af bogens sidste sider fremgår dog, at der kan være problemer i, at oppositionspartier ikke blot kritiserer og opponerer, men tillige i høj grad samarbejder med regeringen: „Om alla samarbetar för det i och för sig angelägna syftet att förbättra landets finanser - vem bär då egentligen ansvaret?“ (p. 199). Den klassiske teoris krav om ansvarlighed og holden til regnskab har, antydes det i bogens sidste sætning, fået fornyet styrke og aktualitet (for Sverige) på grund af EUs forhandlings- og beslutningsprocesser, der har drevet forhandlinger uden reelle muligheder for „ansvarsutkrævande“ fra vælgerens side til yderligheder.

Erik Damgaard
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Arne Kommisrud, *Stat, Nasjon, Imperium. Habsburgmonarkiet, Tsar-Russland og Sovjetunionen. Et historisk-sociologisk perspektiv*, Oslo: Spartacus Forlag, 1996, 384 s., NOK 248,00.

På side 341 konkluderer Arne Kommisrud, at det ikke var nationale modsætninger, der sprængte Sovjetunionen, men at det tværtimod var det politiske systems kollaps på grund af perestrojka- og glasnost-politikken, som udløste de nationale spændinger. Disse spændinger ser Kommisrud som fremkaldt af den topstyrede moderniseringsproces, der var det centrale indhold i den sovjetiske udviklingsmodel. Under Stalin medførte den stærke politi-

ske kontrol i sammenhæng med den generelle sociale mobilisering, at systemet bevarede sin stabilitet. I dette perspektiv afviser Kommisrud derfor også, at den sovjetiske nationalitetspolitik er assimilatorisk over for de ikke-russiske befolkningsgrupper. I stedet ser han det som en bevidst politik - fra Stalin og frem - på at finde en institutionel balance mellem de ikke-russiske befolkningsgrupper og det russiske flertal (p. 322). Det var denne bestræbelse, der udmøntede sig i de nationale kastesystemer, der styrede sammensætningen af alle politiske opgaver helt frem til Gorbatsjov.

Under Brezhnev blev den politiske stabilitet bevaret gennem de sovjetiserede nationale eliter, der befolkede de politiske apparater i de enkelte republikker. Samtidig var det imidlertid også i Sovjetperioden, at de spændinger fødtes, der udløstes i Gorbatsjovs regeringstid, og som førte frem til Sovjetunionens opløsning. I første række havde spændingerne sin rod i den økonomiske modernisering og omfordeling, der fandt sted mellem de enkelte regioner og dermed nationer i det sovjetiske imperium. Kommisrud sammenligner her udviklingen i Kazakhstan og Ukraine. I første tilfælde skete der en modernisering initieret og delvist finansieret af de andre Sovjetrepublikker. Såvel ledelse som bredere sociale grupper havde derfor en egeninteresse i det eksisterende system, og der var som udgangspunkt ingen basis for en nationalistisk vækkelse.

I Ukraine derimod var specielt Brezhnev-perioden karakteriseret ved omfordeling af ressourcer fra den relativt veludviklede ukrainske økonomi til mindre udviklede republikker. I sammenhæng med den økonomiske tilbagegang i sidste del af Brezhnev-perioden betød det samtidig en bremse på den sociale mobilitet, der

indtil da havde været en del af regimets legitimeringsgrundlag. Samtidig havde sovjetsystemets pseudo-føderalistiske struktur paradoksalt nok medvirket til at skabe rammebetingelserne for den nationalistiske renæssance, der medførte Sovjetunionens sammenbrud. For det første havde forestillingen om, at klassekampen var ophørt, medført, at den eneste sociale identitet, der var tilbage, var den nationale kategori, alle sovjetborgere var tildelt i det interne pas, alle var forpligtet til at bære. For det andet skabte de føderale strukturer med lokale pseudo-repræsentative institutioner en institutionel ramme for de politiske protester, der fulgte den økonomiske tilbagegang. Protester, der var blevet yderligere forstærket af den russificeringspolitik, der i flere omgange havde ramt de nationale områder og skabt en modsætning mellem nationalt sindene og sovjetiserede eliter, hvis loyalitet lå hos de centrale partiorganer i Moskva.

Det er på den baggrund, at Kommisrud kan konkludere, at det ikke var de nationale spændinger, der medførte opløsningen af Sovjetunionen. Derimod var opgøret som udgangspunkt et forsøg på fra eliter i de republikker, der mente at være taberne i den interne omfordelingsproces, at frigøre sig fra den centrale kontrol. Nationalismen blev her midlet, ikke årsagen.

Jeg har her fremhævet, hvad jeg ser som den egentlige pointe i Kommisruds afhandling: forsøget på at forklare Sovjetunionens opløsning. Forklaringen - som ovenfor skitseret - er imidlertid ikke det centrale i afhandlingen. Derimod er forsøget på at applicere et makro-sociologisk perspektiv på et forskningsfelt, der overvejende har været beskrevet med udgangspunkt i ideogafiske perspektiver og med vægt på den russiske/sovjetiske egenart, både nyttigt og originalt. Ud-

gangspunktet er her Stein Rokkans fire faser i statsbygningsmodellen: 1) statsbygning kendetegnet ved militær-administrativ og økonomisk penetration; 2) kulturel standardisering; 3) politisk mobilisering og deltagelse; 4) økonomisk redistribution. Som beskrevet af Rokkan aflejres disse fire udviklingslinjer i forskelligt omfang i de enkelte statsdannelse, hvorved den klassiske moderniseringsteori's „unilinearitet“ opløses og skaber baggrund for at forklare variationerne i den politiske udvikling.

Med dette perspektiv og under inddragelse af teorier om nationalisme og national mobilisering gennemgår Kommisrud tre historiske cases: Habsburgmonarkiet, Zar-Rusland og Sovjetunionen - men hele tiden med det perspektiv, at formålet er at forklare opløsningen af Sovjetunionen under inddragelse af Rokkans generelle teori belyst ved sammenligning med de to andre cases. For Østrig-Ungarns vedkommende konkluderer Kommisrud, at det i overvejende grad var den ujævne økonomiske udvikling i dobbeltmonarkiet, der skærpede konkurrencen mellem de nationale grupper og dermed lagde grunden til den opløsning i flere stater, der fulgte efter Første Verdenskrig. Rusland før Første Verdenskrig beskrives derimod som et Webersk patrimonalt imperium - en slags intern kolonisering - og ikke som en parallel til de vesteuropæiske kolonimagter. Denne patrimonialisme, hvor zaren rekrutterede eliter fra de erobrede områder som en balance mod den russiske adel, blev igen en væsentlig forudsætning for den moderniseringsproces, der blev sat i gang, efter at det russiske imperium blev genskabt i form af Sovjetunionen efter borgerkrigen i begyndelsen af 1920'erne.

I det perspektiv er vi tilbage ved udgangspunktet: Hvordan var Sovjetunio-

nen i modsætning til det Habsburgske dobbeltmonarki og Zar-Rusland i stand til at bevare den politiske stabilitet i så lang en periode karakteriseret ved en radikal moderniseringsproces og på trods af de store udviklingsmæssige skel mellem de enkelte områder og det nationale mobiliseringspotentiale, der lå i disse skel? Svaret er ifølge Kommisrud, at den sovjetiske stats fremrykning af Rokkans fase 4 (omfordelingsfasen) før fase 3 (deltagelsesfasen) havde stærke integrative effekter, der i en lang periode evnede at skabe grupper med en egeninteresse i det eksisterende system, samtidig med at den stærke stat eliminerede de grupper, der havde potentiale til en nationalt betinget opposition. Samtidig var det også den geografiske omfordeling af velfærdsgoder og uddannelse, der skabte de nationale eliter og holdninger, der kunne udnytte Gorbatsjovs deltagelsesrevolution (Rokkans tredje fase) til at udfordre centralmagten og i sidste instans være årsag til Sovjetunionens opløsning.

Det er på mange måder et imponerende værk, Kommisrud har skrevet, men det er samtidig uoverskueligt og for ikke-fagfolk svært tilgængeligt. Afhandlingen tilføjer ikke noget væsentligt til vores viden om udviklingen i Sovjetunionen og årsagerne til sammenbruddet. Et stikordsregister og en samlende litteraturliste kunne her have bidraget til anvendeligheden. Det komparative teoretiske perspektiv er derimod nyttigt og øger uden tvivl vor forståelse for de sociale, kulturelle, økonomiske og politiske processer, der på tværs af tid og landegrænser truer nationers opløsning. Helt aktuelt giver afhandlingen derfor også baggrund til at overveje, hvordan - hvis overhovedet - man vil være i stand til at modstå den opløsningsproces, vi i dag ser overalt i Central- og Østeuropa med det tidligere

Jugoslavien som det mest oplagte eksempel. Overalt står man her over for de samme processer, som Kommisrud har analyseret i det tidligere Sovjetunionen: multi-etniske stater, hvor der er sket såvel en geografisk som en etnisk omfordeling uden demokratisk deltagelse og demokratiske institutioner. I den i forhold til Vesteuropa omvendte sekvens, hvor den demokratiske mobilisering og deltagelse følger efter omfordelingen, åbner man alle steder op for, at deltagelsen fører til en mobilisering omkring etniske identiteter mobiliseret af overleverne fra det tidligere kommunistiske nomenklatur-system.

Kommisruds konklusion på disse dilemmaer er den opløsning, vi så i Sovjetunionen, som gentog sig i Tjekkosllovakiet og Jugoslavien og måske truer med at gentage sig i Rusland. Imidlertid er det klart, at fortsat opløsning og desintegration ikke er løsningen på de post-socialistiske samfunds politiske stabilitetsproblemer. En positiv teori, hvor indsigten i mekanismerne bag opløsningen knyttes til ideer om, hvilken politik eller tiltag der kunne fremme den nationale og statslige integration, må være det logiske næste skridt i forskningsprocessen.

Ole Nørgaard
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Peter Nedergaard og J. Ørstrøm Møller, *Hvem bestemmer hvad i EU?*, Århus: Forlaget System, 1996, 119 s.

Forfatterne til denne udmærkede introduktion til EU er henholdsvis afdelingsleder i Forbrugerrådet (med en baggrund som universitetslektor) og topembeds-

mand i Udenrigsministeriet. De gennemgår i bogen kort EUs historie, samarbejdets juridiske grundlag, relevante teorier om europæisk samarbejde og magtfordelingen mellem store og små medlemslande og mellem de forskellige institutioner. Herefter beskriver bogen lidt mere indgående de enkelte institutioners virkemåde og den danske beslutningsgang på EU-området.

En af bogens store fortjenester er dens beskrivelse af institutionernes dagligdag. Her viser det sig som en klar gevinst at inddrage en erfaren praktiker som Ørstrøm Møller. Bogen rummer således indsigtsfulde beskrivelser af blandt andet formandsskabets rolle og topmødernes funktion.

Bogen er velskrevet og informativ, beskrivelsen af EUs institutioner visse steder ligefrem spændende. Der er ingen litteraturhenvisninger. Med andre ord en bog, som vil kunne læses af manden på gaden. Bogen vil også kunne bruges i undervisningssituationer. Det totale fravær af noter og henvisninger til supplerende litteratur gør det dog diskutabelt, om bogen egner sig for gymnasieskolerne endside de højere læreanstalter. Forfatterne har forsynet deres bog med et autoritativt stempel, som ikke er egnet til at skærpe læserens kritiske sans endside hans opmærksomhed over for den store uenighed, der hersker blandt forskerne om grundlæggende træk ved EU.

Når forfatterne på side 92 taler om, at de små lande er „overrepræsenterede“ i Europaparlamentet, melder spørgsmålet sig uvægerligt, hvad det er for en målestok, forfatterne benytter sig af. Mange vil mene, at EU stadigvæk i sin kerne er (og bør forblive) et mellemstatsligt samarbejde kendetegnet ved staternes principielle ligestilling. Det er imidlertid ikke denne målestok, forfatterne her be-